

Women's Economic Crimes: Challenges and Solutions of Criminal Policy

Zahra Akbari¹, Mohsan Shekarchizadeh^{*2}, Ahmadreza Shekarchizadeh Esfahani³, Faramarz Atrian⁴

1. PhD Student of Criminal Law and Criminology, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. (Corresponding Author)

3. Assistant Professor, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

4. Assistant Professor, Department of Law, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 257-269

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0001-8769-9798

TELL: +983142292929

Email: mohsen.shekarchi@gmail.com

Article history:

Received: 28 May 2022

Revised: 20 Aug 2022

Accepted: 11 Sep 2022

Published online: 20 Feb 2023

Keywords:

*Economic Crimes,
Delinquency of Women,
Differential Criminal Policy.*

ABSTRACT

The dominance of postmodernism in the relations between law subjects and the entry of various variables into said relations have created many complications in the process of designing laws. These complications are much more severe in the field of criminal law due to the existence of the principle of legality of crimes and punishments. In the field of women's economic crimes in particular, there are variables such as being non-violent, the existence of sanctions, etc., which creates challenges in the legislative process. In the current research, which was compiled by descriptive-analytical method and library tools, the challenges and solutions of the criminal policy of women's economic crimes are investigated. The results of the present research show that the element of flexibility in the rules and relationship between criminal titles can be considered as the main solution in solving the challenges of women's economic crimes.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2023 The Authors.

How to Cite This Article: Akbari, Z; Shekarchizadeh, M; Shekarchizadeh Esfahani, A & Atrian, F (2023). "Women's Economic Crimes: Challenges and Solutions of Criminal Policy". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 2(5): 257-269.

مقدمه

حقوق مجموعه مقرراتی است که در واقع ابزار تنظیم‌کننده روابط میان تابعان آن محسوب می‌شود. در این میان، روابط تابعان حقوق در قلمرو موضوعات جزایی از جمله شناخت جرایم و مجازات‌ها از پیچیدگی‌های خاصی برخوردار است. دلیل اصلی این پیچیدگی به وجود متغیرهای متعدد در بطن روابط تابعان حقوق بازمی‌گردد. در فرآیند شناخت جرایم و تعیین مجازات متناسب با آن، متغیرهای مزبور باید به دقت مورد شناسایی و تحلیل قرار گیرند. هدف اصلی علم جرم‌شناسی و همچنین علم سیاست جنایی تبیین همین موضوعات است. «جنسیت» و «موضوع جرم» دو متغیر مهم در حوزه سیاست جنایی و جرم‌شناسی محسوب می‌شوند. با گذشت زمان و افزایش جمعیت، مبنای ارتکاب جرم از فضای روابط خصوصی به سمت مسائل مالی و اقتصادی تغییر کرده است؛ به‌نحوی که آمارهای ارتکاب جرایم مالی و اقتصادی بسیار بالاتر از سایر جرایم می‌باشد. از طرفی، زنان در طی سال‌های متمادی در ادبیات نویسندگان و دکترین‌های حقوقی به‌عنوان قشر آسیب‌پذیر و قربانی مورد توجه قرار گرفته‌اند، درحالی که تحت‌تأثیر همین تفکر، مسأله «زنان در قامت مرتکبان جرایم» و به‌طور خاص جرایم اقتصادی کمتر مورد توجه اندیشه‌پردازان و حتی قانون‌گذاران قرار گرفته است.

در ارتباط با پیشینه پژوهش این مسأله می‌توانیم به مقاله باقری فرد و همکاران تحت عنوان «علل ارتکاب جرایم اقتصادی و راه‌های پیشگیری از آن» اشاره کنیم. از نظر نویسندگان، جرایم اقتصادی یکی از آسیب‌های مهمی است که امنیت اقتصادی کشورها را مورد تهدید قرار می‌دهد. این موضوع به‌خصوص در کشورهایی که دارای اقتصاد رانتی هستند، دارای ابعاد و مظاهر آشکارتری است. توجه به ویژگی مشترک جرایم اقتصادی که همگی به دنبال کسب ثروت‌های فراوان در یک مدت کوتاه و با زحمت کم هستند و با اذعان به اینکه در بین محققان حقوق کیفری اقتصادی، اختلاف نظرهای فاحشی درخصوص تعریف جرم اقتصادی وجود دارد و با پذیرش اینکه مصادیق بیان شده از جرایم اقتصادی مصادیقی جامع و مانع نیستند؛ امروزه گسترش

جرایم اقتصادی در بسیاری از جوامع از چالش‌های اساسی و مورد مطالبه جدی مردم و ارکان نظام به حساب می‌آید. بنابراین مسأله اصلی در این مقاله، گسترش جرایم اقتصادی و نگرانی‌های حاصل از آن در جامعه ایران است. اغلب پژوهش‌های موجود صرفاً بر شناخت جرایم اقتصادی تمرکز دارند و متغیر مزبور را در مناسبات با متغیر جنسیت مدنظر قرار نمی‌دهند که همین امر نیز نوآوری پژوهش حاضر محسوب می‌شود. مع‌الوصف پرسشی که در پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به آن هستیم این است که در ارتباط با جرایم اقتصادی زنان چه چالش‌هایی در نظام حقوقی ایران وجود دارد و راهکارهای سیاست جنایی برای چالش‌های مزبور چیست؟

۱- مفهوم جرایم اقتصادی

جرم اقتصادی، تعرض به ارزش‌ها است که یکی از ارزش‌ها در جامعه ارزش اقتصادی است. جرایم اقتصادی رفتارهای مجرمانه‌ای هستند که تعرضی علیه اقتصاد کشور و در جهت اختلال در نظام اقتصادی آن می‌باشند. اگر تخلف فرد کلان باشد و این موضوع محرز گردد، وی مفسد فی‌الارض شناخته شده و تحت اشد مجازات قرار می‌گیرد.

ضربه به نظام اقتصادی، ضربه به همه مردم است چراکه تمام حقوق و مزایا و تسهیلاتی که در بانک‌ها و سازمان‌ها و منابع اقتصادی کشور وجود دارد متعلق به همه مردم است و همه باید در شرایط مساوی از آن بهره‌مند گردند نه اینکه یک یا چند نفر به صورت غیرقانونی از این مزایا و تسهیلات استفاده کنند. به همین دلیل این ضربه در بسیاری از موارد غیر قابل گذشت است. ماده ۲ قانون مجازات اخلا لگران در نظام اقتصادی، مرتکبان جرایم اقتصادی با نیت ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران و یا به قصد مقابله با آن و یا با علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام مزبور را چنانچه در حد افساد فی‌الارض باشد، به اعدام محکوم می‌کند و در صورتی که نیت مذکور موجود نباشد، جزای مرتکب را حبس از پنج تا بیست سال اعلام می‌دارد.

در اینجا باید به تفاوت میان جرم اقتصادی و فساد مالی اشاره نمود. فساد مالی کارکنان دولت نسبت به اموال دولتی یا

جرایم، جهت پیشگیری از ارتکاب آنها قانون‌گذاری نمایند (Fielding, 2016: 31-32).

با وجود آنکه بیشترین بار تحقیقات مقدماتی جرایم اقتصادی بر عهده ضابطین دادگستری است، با این حال انسجام لازم در این زمینه وجود ندارد و این امر توسط نهادهای متعددی انجام می‌شود که در نتیجه آن تشتت بسیاری مشاهده می‌گردد (مؤمنی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۱). نتیجه مجرمانه در جرایم اقتصادی، اخلال در نظام اقتصادی کشور است و انگیزه آن نیز کسب منفعت در سطحی گسترده، بنابراین باید گفت پیشگیری از این قبیل جرایم، چالش‌ها و سختی‌های خود را دارد که بنابر دو شاخص فوق، باید گسترده و برهم زننده انگیزه‌ها باشد. جرایم اقتصادی همیشه در سرلوحه جرایم بوده و کشورها برای واکنش مناسب در مقابل این پدیده‌ها تلاش خود را نموده‌اند و همواره برای دفع و رفع مضرات ناشی از این جرایم آمادگی اجتماعی مناسب وجود داشته است. اقتصاد و امور مادی از آغاز زندگی بشر، حتی پیش از زندگی اجتماعی، رکن اساسی محسوب شده است (OECD, 2021: 16-17). امروزه نیز با پیچیده شدن زندگی اجتماعی و خارج شدن جوامع از مراحل ابتدایی و برقراری روابط گسترده میان انسان‌ها، اقتصاد جهشی شگرف پیدا کرده و دارای اهمیتی بیش از قبل در جوامع شده است. به هر میزان که اقتصاد رشد پیدا کرده و روابط انسان‌ها با گسترش و پیچیدگی روبه‌رو شده است، جرایم اقتصادی نیز به‌طور فزاینده‌ای افزایش یافته و عملیات اجرایی آن نیز پیچیده‌تر شده است. در نتیجه واکنش به آن‌ها نیز باید با اتخاذ تدابیر لازم و اعمال سیاست جنایی شایسته همراه گردد (مؤمنی و همکاران: ۱۴۰۱، ۱۱۲).

۲- نقش زنان در جرایم اقتصادی

در اسلام بزهکاری زنان با استناد به دو دسته از عوامل تبیین می‌گردد. عوامل مشترک جرایم زنان و مردان و عوامل اختصاصی که موجب تمایز جرایم زنان می‌شوند. عوامل مشترک تمام عوامل اخلاقی، اجتماعی و اقتصادی را شامل می‌گردد که فارغ از جنسیت افراد در سوق آن‌ها به سمت ارتکاب بزه نقش دارند (بستان، ۱۳۹۳: ۷۸).

اموال در اختیار دولت، جرم فساد مالی می‌باشد و یا می‌توان آن را اینگونه تعریف نمود که جرایم فساد مالی، جرایمی هستند که کارمندان و کارکنان دولت در راستای انجام وظایف قانونی خود که جنبه مالی دارند، مرتکب می‌شوند (Betts, 2017: 14-15). نظیر اختلاس، ارتشاء، تصرف غیر قانونی، تدلیس در معاملات دولتی، اخذ پورسانت، رانت و دیگر جرایم مشابه. موضوع جرایم اقتصادی اما لزوماً اموال دولتی یا بیت‌المال نیست. هر نوع اقدام که منجر به ضربه به اقتصاد کشور شود، جرم اقتصادی است. مال موضوع جرم می‌تواند متعلق به بخش خصوصی باشد، همچنین لازم نیست که مرتکب حتماً کارمند دولت باشد.

با توجه به تعریف ارائه شده، جرم اقتصادی هم شامل جرم علیه اموال بخش دولتی می‌شود و هم شامل جرم علیه اموال بخش خصوصی. به عبارتی فساد مذکور چه در ادارات و چه در بحث اقتصاد، هر دو مقدمه یکدیگرند. فساد اقتصادی بدون فساد اداری نبوده و فساد اداری مقدمه فساد اقتصادی است. هیچ رانت‌خواری بدون تبانی با مقامات دولتی توانایی این کار را ندارد و شخصی بدون نفوذ در ادارات نمی‌تواند مرتکب جرم اقتصادی شود و باید یک تبانی در اداره مربوط داشته باشد (Dion et al., 2016: 1-3).

جرایم اقتصادی، امنیت اقتصادی کشورها را نشانه می‌گیرند و زمانی که اقتصاد کشوری رانتی باشد، در معرض آسیب بیشتر و گسترده‌تری قرار خواهد گرفت. این نوع جرایم با جرایم دیگری که جنبه مالی داشته و توانایی مختل کردن اقتصاد کشورها و ایجاد آسیب در منافع ملی را دارند، در ارتباط هستند. جرایمی مانند ارتشاء، تطهیر درآمدهای نامشروع یا پولشویی، جعل اظهارنامه‌های گمرکی یا مالیاتی و ایجاد اختلال در نظام اقتصادی در حالت سازمان‌یافته. جرایم اقتصادی در وجوه مختلفی دارای اشتراک هستند، از حیث ماهیت، پول‌های بادآورده و بدون زحمت، به هم زدن توازن اقتصادی، فرار و خروج سرمایه از کشورها و به هم ریختن برنامه‌ها و دستورالعمل‌ها برای کنترل سلامت و امنیت اقتصادی از وجوه مذکور هستند. بنابراین دولت‌ها می‌کوشند، علاوه بر کشف و دریافت دلایل و علل واقعی وقوع این

۳- سیاست جنایی نظام حقوق کیفری ایران در ارتباط با جرایم اقتصادی

در دهه دوم قرن چهاردهم شمسی اساتید حقوق جزا و جرم‌شناسی، عنوان سیاست جنایی را برای نخستین بار به کاربردند که نام دیگر آن سیاست جزایی یا سیاست کیفری بود. اما آنچه این عنوان را به‌طور جدی وارد فضای حقوق ایران کرد، ترجمه و تألیف مقاله‌ها و کتبی در این زمینه بود که از اوایل دهه هفتاد شروع شد و در سال تحصیلی ۱۳۷۹ - ۱۳۷۸ سیاست جنایی در برنامه درسی دکترای حقوق کیفری و جرم‌شناسی قرار گرفت (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۸۳: ۲۳).

سیاست جنایی ایران درخصوص جرایم اقتصادی، به شکلی افتراقی نسبت به سایر جرایم می‌باشد. لازم است بدانیم که این نوع دادرسی افتراقی در سال‌های جدید شکل گرفته است. دادرسی افتراقی یا همان افتراقی‌سازی دادرسی، ابعاد مختلفی را شامل می‌شود. از این دیدگاه شاید بتوان شرایط دادرسی سنتی را یافت. البته درخصوص همین ابعاد تفاوت‌هایی مهمی موجود است که عمده آن‌ها به سبب جزیره‌ای شدن دادرسی ایجاد شده‌اند. جرایم اقتصادی می‌توانند منجر به از بین بردن نظم و انسجام داخلی یک کشور شوند و در صورت سازمان‌یافته بودن در سطحی وسیع‌تر کشور را دچار آسیب کنند. از این جهت کشورها می‌کوشند قوانینی تأسیس کنند که در این خصوص منجر به بازدارندگی مرتکبان و پیشگیری از ارتکاب شوند (Gruber, 2020: 41-43).

با توجه به امکان تنوع وقوع جرایم اقتصادی، باید گفت که نمی‌توان همه این جرایم را به یک شیوه مورد دادرسی قرار داد و قالب‌های سنتی دادرسی جرایم اقتصادی، قابلیت سامان‌دهی مشکلات فعلی را ندارند. در این شرایط، نیاز جدی به افتراقی‌سازی دادرسی جرایم اقتصادی به میان می‌آید (مؤمنی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۶).

نخستین تصور از افتراقی شدن دادرسی، اختصاصی شدن دادگاه‌ها است. اما این برداشت با حقوق و آزادی‌های بشری و اصل ۱۷۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که فقط دادسرا و دادگاه نظامی را به‌عنوان دادگاه اختصاصی پذیرفته

دسته دوم دو عامل جنس و جنسیت را دربرمی‌گیرد. این دسته در حقیقت شیوه تأثیر عوامل مشترک را معین می‌سازند. منظور از جنس، تأثیر تفاوت‌های طبیعی مرد با زن است، به‌خصوص میل جنسی، قدرت بدنی و زیست‌شناسی تولیدمثل، این عوامل سبب تمایز یافتن نوع یا میزان پاره‌ای از جرایم است. عامل جنسیت اما تأثیری دوجانبه دارد. از طرفی میزان بزهکاری زنان را در سطح پایین‌تری نسبت به مردان نگه می‌دارد و از طرفی دیگر در مواردی مانند خشونت خانگی علیه زنان، انگیزه‌های قوی‌تر و زمینه‌ای مساعدتر برای بزهکاری آنان فراهم می‌کند (بستان، ۱۳۹۳: ۷۸).

فمنیست‌ها ابعاد متعددی از تبعیض جنسی در قوانین و رویه‌های نظام‌های کیفری را مطرح کرده و به چالش می‌کشند. به‌طور مثال با توجه به گفته‌های آنان رسیدگی به مسائل زنان بزه‌دیده و بزهکار در نظام جزایی معمولاً بر حسب فرضیه جنسی‌سازی صورت می‌گیرد. به این معنا که کارگزاران نظام جزایی در برخورد با زنان بر معیارهای خاص جنسیتی مانند نقش‌های مطلوب زنانگی تکیه می‌کنند (وایت و هینز، ۱۳۸۳: ۲۶۲).

با توجه به نقش و جایگاه حساس زنان در خانواده و جامعه، باید به نقش زنان در جرایم اقتصادی توجهی ویژه نشان داد چراکه در حالت کلی آنچه عموم مردم به آن باور دارند فارغ از درست و غلط، دور بودن این نوع جرایم از زنان است. با توجه به این نوع طرز فکر، ممکن است اغلب در ارتکاب جرایم در لحظه نخست از لحاظ جنسیت، آنچه به ذهن می‌رسد مرد بودن مجرم باشد. لذا این موضوع باعث اعتماد و اطمینان اطرافیان نسبت به زنان می‌شود. در نتیجه ممکن است برخی افراد سودجو از این موقعیت در ارتکاب جرایمی مانند پولشویی سوء استفاده کنند، گاه در شرایطی که حتی خود زنان از این مسأله آگاهی نداشته باشند. بنابراین زنان چه خواسته و چه ناخواسته می‌توانند مرتکب جرایمی شوند که آن جرایم بیشتر از مردان انتظار می‌رود تا زنان (Morash, 2017: 17-18).

جرایمی اقتصادی بسیاری هستند که هر کدام به اقتصاد جامعه و امنیت اجتماعی صدمه وارد می‌کند و به روابط افراد خدشه وارده کرده و موجب تأثیر منفی در قراردادهای و معاملات و روابط اجتماعی می‌گردند اما گاه یک جرم اقتصادی به دلیل اینکه به صورت عمده ارتکاب یافته است، اثر عمیق‌تری به جا گذاشته و موجب اخلال در نظم اقتصادی جامعه می‌شود. بدیهی است که به علت اثر مخرب‌تر اینگونه اقدامات که اکثراً به صورت باندهی و شبکه‌ای هستند، باید واکنش اجتماعی شدیدتری اندیشید و عوامل بازدارنده مناسب‌تری در جهت جلوگیری از وقوع آن پیش‌بینی نمود. قانون‌گذار ایرانی نیز با تصویب قانونی موسوم به قانون مجازات اخلالگری در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹، در دو ماده جرایمی را که موجب اخلال در نظام اقتصادی می‌باشند، احصاء نمود (مؤمنی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۷).

۴- سیاست جنایی و انواع آن با محوریت زنان مجرم

درک، تدبیر و اداره مسائل و امور جامعه هدفی است که سیاست جنایی دنبال می‌کند. این مسأله با تجزیه، تحلیل و فهم پدیده مجرمانه و پیش‌بینی و عملی کردن یک استراتژی و نقشه به جهت پاسخ به وضعیت‌های بزهکاری یا کژروی و انحراف رخ می‌دهد. آنسيلم فون فوئر باخ در کتاب حقوق کیفری خود منتشر شده در سال ۱۸۰۳ میلادی، این اصطلاح برای اولین بار طرح نموده و آن را شیوه‌های سرکوبگرانه دولت در واکنش علیه جرم تعریف می‌کند. در مفهوم موسع، تدابیر و اقدام‌های پیشگیرانه و سرکوبگرانه دولت و جامعه مدنی، چه به صورت جداگانه و چه مشارکتی که با هدف پیشگیری و مبارزه با جرم و اصلاح و یا سرکوب مجرم به کار برده می‌شوند، سیاست جنایی نام دارند (Gundy, 2014: 77-78).

پدیده جنایی و پاسخ هیأت اجتماع دو رکن عمده در ساختار سیاست جنایی هستند. هر دو رکن مذکور با توجه به گستره مفهومی و شیوه و قلمروی خود به دو عنصر ثابت تقسیم می‌شوند. بنابراین ساختار سیاست جنایی بر چهار عنصر ثابت استوار است. بزه، انحراف، پاسخ دولت و پاسخ جامعه مدنی. سیاست جنایی تحت تأثیر عوامل گوناگونی است که یکی از

است، در تعارض است. از این رو، باید بگوییم که افتراقی‌شدن ناظر به تشدت، تفرق و جزیره‌ای شدن دادرسی است (پاک‌نیت، ۱۳۹۶: ۳۲).

توجیه رسیدگی کیفری افتراقی جرایم اقتصادی با لحاظ سه مؤلفه و با سه معیار اصلی سنجیده می‌شود. سه مؤلفه مذکور که حاکم بر جرایم اقتصادی هستند عبارتند از اینکه جرایم اقتصادی جرایمی اصیل نیستند و با ویژگی عارضی از جرایم عمومی تشکیل می‌شوند. دوم آنکه جرایم اقتصادی در ایران رابطه‌ای تنگاتنگ با امنیت ملی دارند. چراکه اقتصاد دولتی و شبه دولتی در ایران و رویکرد متضادش با بازار آزاد سبب شده است که جرم اقتصادی عموماً جرم امنیتی هم باشد. سوم آنکه جرایم اقتصادی در مفهوم شکلی و ساختاری و نه ماهوی عموماً بر رویکرد جهانی و وارداتی استوار هستند و این دسته از جرایم پس از اتمام جنگ سرد و با محوریت سازمان ملل متحد مطرح شده و به تدریج در ایران نیز برجسته شده‌اند (مؤمنی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۷-۱۱۶).

با توجه به مؤلفه‌های مذکور، سه معیار برای توجیه افتراقی‌سازی رسیدگی کیفری جرایم اقتصادی مطرح می‌گردند. نخستین معیار رفتار مجرمانه است. در اینجا بررسی می‌شود که آیا رسیدگی افتراقی به جهت خطرناکی، گستردگی و خاص بودن رفتار مجرمانه اقتصادی است؟ دومین معیار مرتکب جرم است. در این معیار با ملاحظه جایگاه، وضعیت و ویژگی مرتکب جرم اقتصادی، اقتضای رسیدگی کیفری افتراقی مطرح می‌گردد. سومین معیار نیز پیامد جرم است که در این معیار آثار متعدد جرایم اقتصادی در جامعه به عنوان توجیهی برای رسیدگی کیفری افتراقی لحاظ می‌گردند (آیت و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۶۷).

سیاست کیفری در جرایم اقتصادی در مقایسه با سایر جرایم، پیشگیرانه‌تر، سختگیرانه‌تر، بازدارنده‌تر، دقیق‌تر و فنی‌تر هستند. به طور مثال جرایمی مانند جاسوسی و مبارزه با مواد مخدر در گذشته و جرم اقتصادی در یکی دو دهه اخیر، به سبب آثار زیان‌بار و گسترده‌ای که به همراه دارند در قالب جرایم خاص قرار می‌گیرند (غلامی، ۱۳۹۳: ۹۷).

تغییرات هورمونی مربوط به دوران عادت ماهانه دانسته است (آبوت، ۱۳۸۲: ۲۰۸). از دیدگاه این پژوهشگران، بزهکاری زنان بیشتر دارای جنبه جنسی یا رابطه‌ای است تا جنایی. بنابراین در تحقیقات آن‌ها، جنبه‌های روانی، خانوادگی و فرهنگی زنان و دختران بزهکار در نظر گرفته نشده است (جربانی، ۱۳۸۹: ۹۵).

۲-۴- نظریه‌های مبتنی بر عوامل روانی شخصیتی و خانوادگی

در توضیح و توجیه تفاوت‌های موجود در جرم و جنایت زنان نسبت به مردان، در زمان‌های گذشته غالباً اختلافات زیست‌شناختی یا روانشناختی، دستاویز قرار می‌گرفت. یعنی به نیروی بدنی، حالت انفعالی و اشتغال به تولید اشاره می‌شد (گیدنز، ۱۵۸). نظریه‌های روانشناختی جرم نیز مانند تبیین‌های زیست‌شناختی، تبهکاری را به انواع خاص شخصیت ربط می‌دهند. اما باید به این واقعیت توجه نمود که هرچند بعضی زنان مجرم از اختلال روانی رنج می‌برند، اما این موضوع دارای عمومیت نیست و حتی در رابطه با بسیاری از غیرمجرمان نیز صادق است (جربانی، ۱۳۸۹: ۹۷).

۳-۴- نظریه‌های مبتنی بر عوامل اجتماعی اقتصادی

جرم‌شناسان امروزه وراثت را به‌تنهایی عامل جرم نمی‌دانند. آنچه مطالعات اجتماعی ثابت می‌کنند این است که در بسیاری از موارد وضع نابه‌هنجار جامعه است که زمینه را برای بزهکاری فراهم می‌کند و آن را سبب می‌شود. باید به این موضوع نیز توجه نمود که نظریه‌های جامعه‌شناختی، فارغ از چند استثناء، زنان را به کل نادیده گرفته‌اند. در نظریات مذکور جنسیت متغیر تبیین‌کننده مهمی نبوده و حتی پیش‌فرض این است که نظریه‌های مبتنی بر نمونه مردانه را می‌توان به زنان نیز تعمیم داد (Wilczak, 2017: 53-54).

۴-۴- نظریه‌های مبتنی بر دیدگاه‌های فمینیستی

در جرم‌شناسی، فمینیست‌ها به دو دسته مارکسیست و رادیکال تقسیم شده‌اند و نظرات متفاوتی درباره بزهکاری زنان دارند. فمینیست‌های مارکسیست، عامل عدم تساوی جنسیتی را نابرابری قدرت زن و مرد در جامعه سرمایه‌داری می‌دانند و ریشه این تفاوت و نابرابری را مالکیت خصوصی و

آن‌ها ایدئولوژی است که می‌تواند مبنای گونه‌شناسی سیاست جنایی قرار گیرد (دیرباز، ۱۴۰۰: ۱۱۳). استفاده از ابزار و وضع قوانین، سیاست جنایی تقنینی است؛ به‌طورمثال یعنی استفاده از قانون اساسی و آیین دادرسی کیفری. آنچه در سیاست جنایی قضایی رخ می‌دهد، استفاده از ابزارهایی است که در اختیار مقام قضایی هستند مانند مجازات‌های جایگزین حبس یا نظام نیمه آزادی. سیاست‌های جنایی مشارکتی نیز استفاده از دو ابزار مذکور به علاوه حمایت و مشارکت اهرم‌های مردمی است. این سه سیاست، انواع سیاست‌های جنایی هستند (Søreide, 2016: 167-169).

در دنیای امروز که تلاش می‌شود نقش‌های اصلی میان زنان و مردان به عدالت و تساوی تقسیم شود، نیاز است درخصوص مدل‌های موجود سیاست جنایی نیز بیاندیشیم. چراکه به‌قطع و یقین می‌توان گفت درست مانند آنچه در اغلب نظریه‌پردازی‌های سابق رخ داده است، در این رشته نیز مسأله زنان و بزهکاری نادیده گرفته شده و مغفول مانده است. در ادامه چند نظریه مرتبط با جرایم زنان مطرح می‌شود (جربانی، ۱۳۸۹: ۹۴).

۱-۴- نظریه‌های مبتنی بر دیدگاه‌های زیست‌شناختی

سزار لومبروزو از نخستین محققانی بود که دست به تحقیق در رفتار مجرمانه زنان زد. کتاب او و همکارش ویلیام فررو با عنوان زنان بزهکار در سال ۱۸۹۵ منتشر شد. او از داروین‌یسم اجتماعی طرفداری می‌نمود و در این زمینه به‌خصوص نیز با توجه به مفهوم آتوویسم، تعدد رفتار جنایی زنان را در مقایسه با مردان کمتر می‌دانست و در توضیح دلایل خود به این اشاره می‌نمود که زنان به علت دارا بودن غریزه مادری، ضعف جسمانی و هوشی و دلرجمی، کمتر به ارتکاب جرم دست می‌زنند. همچنین او عقیده داشت، علت اصلی بزهکاری زنان دغدغه‌های جنسی است (Wormer & Bartollas, 2021: 31-32).

هرچند مدت زمان زیادی است که عقاید لومبروزو از اعتبار افتاده است اما تحقیقات زیست‌شناختی ادامه داشته و توجیهات آن هنوز تا حدودی نفوذ دارد. مثلاً می‌توان به گفته کاترین دالتون اشاره کرد. او سبب برخی از جرایم زنان را

حتی محل عرضه آن در بازار داخلی کشف گردد. بند ب این ماده کالا را تعریف می‌کند که کالا به هر شیء که در عرف ارزش اقتصادی دارد، گفته می‌شود. بند پ نیز در رابطه با تعریف ارز است، ارز پول رایج کشورهای خارجی اعم از اسکناس، مسکوکات و غیره است.

فعالیت زنان در قاچاق کالا بیشتر وارد کردن لوازم آرایشی و بهداشتی از انواع برندهای زنانه است که به نسبت شرکت‌های قانونی قیمت کمتری دارند، کیفیت پایین‌تری داشته و اکثراً تقلبی و غیراستاندارد هستند. بنابر قولی، زمانی که میان جنسی که چتر باز می‌آورد با کالای ارائه شده توسط شرکت‌های به ظاهر قانونی تأمین کننده لوازم آرایشی فرقی وجود نداشته باشد، چرا باید آن کالای مشابه را از شرکت‌های مذکور گران‌تر خرید. این در حالی است که برای مشتری جنس قاچاق و غیر قاچاق تفاوتی ندارد و کمتر کسی درباره سلامت و استاندارد بودن لوازم آرایشی می‌پرسد. بسیاری از خریداران حتی تفاوت کالای قاچاق و غیر قاچاق را نمی‌دانند بنابراین برخی فروشندگان هم جنس ارزان و غیراستاندارد را به جهت کسب سود بیشتر ترجیح می‌دهند (زینال‌زاده، ۱۳۹۵: ۱۰۳).

زنان مجرم از شرایط موجود در کشور یعنی افزایش حجم نقدینگی و تورم موجود، افزایش قیمت تولیدات داخلی و عدم آگاهی مصرف‌کنندگان در تشخیص جنس قاچاق و غیرقاچاق سوءاستفاده می‌کنند. همچنین با استفاده از فامیل‌بازی به آسانی تسهیلات بانکی مانند وام‌های کلان و غیرقانونی و مجوزهای گمرکی غیرقانونی دریافت می‌کنند و کالای قاچاق را به کشور وارد می‌کنند. این جرم اختلال در الگوی مصرف جامعه، ایجاد تنش در رقابت‌های بازار داخلی، کاهش فرصت‌های شغلی، اشاعه الگوهای ناسازگار فرهنگی، تضعیف فرهنگ کار و ایجاد معضلات امنیتی را سبب می‌شود (زینال‌زاده، ۱۳۹۵: ۱۰۶) و در نهایت به ارزش‌های نظام اقتصادی ضربه وارد می‌کند.

یکی از مهم‌ترین عوامل ثبات اقتصادی و مالی، نظام پولی یا ارزی کشور است. یک دولت زمانی قادر است سیاست‌های مالی و اقتصادی مذکور در برنامه‌های توسعه‌ای خود را به

غلبه مردانه در وضع قوانین و وراثت اعلام می‌کنند. آنچه آن‌ها در مورد عملکرد سیستم سرمایه‌داری نسبت به زنان می‌گویند، کنترل زنان در عرصه اقتصادی و بیولوژیکی است و در حاشیه بودن مضاعف زنان دلیل پایین بودن آمار جرایم زنان در جامعه سرمایه‌داری است؛ چراکه انزوای زن در خانواده فرصت کمتری به او برای دخالت در جرایم مهم می‌دهد و این شرایط زنان را به جرایم کم اهمیت‌تر نظیر مواد مخدر سوق می‌دهد. به اعتقاد فمینیست‌های رادیکال، پدرسالاری یا مردسالاری که موجب فرو دست شدن زنان و عاملی برای توجیه خشونت مردان و کنترل جنسیتی زنان است، علت اصلی بزهکاری در زنان قرار دارد. استثماری که در مردسالاری نسبت به زنان اعمال می‌گردد در نهایت باعث می‌شود که زنان قربانی، از خانه فرار کنند و یا به مواد مخدر روی آورند. این فمینیست‌ها خشونت مردان را عامل درگیری زنان با سیستم عدالت کیفری می‌دانند (Datchi & Ancis, 2017: 1113).

در انتها باید گفت نظریه‌های فمینیستی نیز در تبیین رفتار زنان مجرم تماماً موفق نبودند. اما آنچه مسلم است این است که باید به ساختار اجتماع بازگشت و بزهکاری زنان را با توجه به نقش‌هایی محدودکننده و استثمارگرانه تحمیل شده بر آنان توجیه نمود. باید بپذیریم که در برخی شرایط اقتصادی و ایدئولوژیکی، بزهکاری واکنش منطقی زنان و منطبق با درک آنان از ناتوانایی‌هایی است که اجتماع به لحاظ نقش طبقاتی و جنسی بر آنان اجبار داشته است (معظمی، ۱۳۸۳: ۵۳۷).

۵- چالش‌های نظام حقوق کیفری ایران در مواجهه با جرایم اقتصادی با محوریت زنان

در ذیل به بیان مهمترین جرایم اقتصادی که زنان مرتکب می‌شوند و چالش‌های موجود در این زمینه می‌پردازیم. نخستین مورد قاچاق کالا و ارز است. مطابق بند الف ماده یک قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز، قاچاق کالا و ارز هر فعل یا ترک فعلی است که منجر به نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز شود و بر اساس این قانون و یا سایر قوانین، قاچاق محسوب شده و برای آن مجازات تعیین شده باشد و در مبادی ورودی و یا هر نقطه از کشور

افزایش می‌یابد. این مسیر ویرانی پشت سر هم، در نهایت به ارزش‌های اقتصادی و در بعضی موارد به ارزش‌های نظام جمهوری اسلامی ضربه وارد می‌کند.

جرم اقتصادی بعدی پولشویی است. پولشویی، تطهیر مال است. در این جرم منبع اصلی اموال ناشی از جرم، مخفی شده و اموال نامشروع به اموال پاک تبدیل می‌شود. به صورتی که پیدا کردن منبع اصلی مال غیرممکن یا بسیار دشوار گردد (میرمحمدصادقی، ۱۳۸۰: ۱۴۷). ماده دوم قانون مبارزه با پولشویی، این جرم را تعریف نموده است. برای ذکر مثال در رابطه با این جرم نیز می‌توان به جرم قاچاق ارز و یا قاچاق هر کالای ممنوعه و غیرممنوعه اشاره کرد. زنان بالفرض با تأسیس فروشگاه پوشاک زنانه و وارد کردن انواع برندهای لباس زنانه از خارج از کشور و فروش آن‌ها در آن فروشگاه، در ظاهر یک فروشنده یا مالک هستند اما در واقع از این شغل به‌عنوان یک پوشش استفاده می‌کنند. آن‌ها در کنار واردات پوشاک اقدام به قاچاق انواع کالای ممنوعه و غیرممنوعه کرده و سود حاصل را به حساب‌های مختلف واریز می‌کنند یا در جایی دیگر مثل خرید ملک سرمایه‌گذاری می‌کنند و به این صورت سود حاصل از یک فعالیت مجرمانه را به صورت سودی مجاز درمی‌آورند. اگر دارایی‌ها و گردش حساب این افراد و خانواده‌شان بررسی شود، ارقام موجود با درآمد حاصل از یک فروشگاه تناسبی ندارد. برخی زنان در شرکت‌های بزرگ نفتی با شراکت دیگری در ظاهر به منظور کمک به اقتصاد کشور، کالاهای نفتی را به خارج از کشور می‌فروشند تا ارز حاصل از فروش را به بانک‌های کشور و چرخه اقتصاد وارد نمایند اما ارز حاصل را به حساب‌های مختلف خود و بستگان خود در بانک‌های خارج یا داخل ریخته و یا در پروژه‌های مختلف سرمایه‌گذاری می‌کنند. این عمل نیز پول‌شویی است. عواید حاصل از رشوه گرفتن نیز به نوعی پولشویی است که برخی زنان کارمند مرتکب می‌شوند (Ilias, 2010: 18-19).

باید گفت جرم پولشویی به همه انواع جرایم اقتصادی مرتبط است. چراکه سود حاصل از هر فعالیت مجرمانه اقتصادی، نامشروع و غیرقانونی است و مجرم برای مشروع

اجرا برساند که نظام پولی و ارزی ثبات داشته باشد. جرایم اقتصادی به ارزش‌های نظام اقتصادی ضربه می‌زنند و ارز یک ارزش مهم نظام اقتصادی است. بنابراین هر نوع آسیب و بحران در نظام اقتصادی کشور، آسیب و بحران در نظام اقتصادی را به دنبال دارد و به معیشت مردم صدمه می‌زند. منابع ارزی کشورها محدود است، کشور ایران نیز از این امر مستثنی نبوده و منبع عمده ارز در ایران از صادرات کالاهای نفتی است. منابع ارزی درجهت رسیدن به توسعه اقتصادی بسیار مهم هستند. دولت تلاش می‌کند که با اتخاذ سیاست‌ها و تدابیر مختلف در این حوزه از اخلال در نظام پولی و ارزی جلوگیری کند. زنان قاچاق ارز را بیشتر در شرکت‌های بزرگ و مهم کالاهای نفتی مرتکب می‌شوند. از طریق شراکت و یا در نقش معاونت دیگری در زمان تحریم و کم شدن نقدینگی شرکت، به بهانه نجات آن شرکت و جذب نقدینگی. به عبارتی با دور زدن تحریم و فروش کالاهای مهم نفتی و صادر کردن آن به خارج از کشور دست به قاچاق ارز می‌زنند. البته بیشتر این موارد با استفاده از فامیل‌بازی و عنصری کلیدی که نسبت خویشاوندی با بعضی مسئولین رده بالای کشوری دارد و مورد اطمینان ایشان بوده و فعالیتش به ظاهر از دید دیگران موجه می‌باشد، رخ می‌دهد. از این طریق کالاهای مورد نظر از شرکت‌های مختلف به خارج از کشور صادر شده و در ازای آن ارز خارجی وارد می‌شود. این ارز به حساب شرکت‌ها واریز نشده و به حساب شخصی مرتکبین یا اشخاص وابسته به آن‌ها ریخته می‌شود. به این ترتیب ارزی که باید صرف اقتصاد کشور و تولیدات هرچه بهتر و بیشتر داخلی و در نتیجه بهبود معیشت عمومی مردم شود، به سرقت می‌رود (Vakil, 2011: 71-73).

با وارد شدن این ارز قاچاق شده به چرخه بانکی، حجم نقدینگی بانک‌ها افزایش می‌یابد و در نتیجه آن حجم نقدینگی در کشور افزایش می‌یابد. تولیدات داخلی در آن شرکت کاهش یافته و عده‌ای شغل خود را از دست می‌دهند. با کاهش تولیدات، کالاهای مورد نیاز در بازار کم شده در نتیجه با افزایش قیمت و تقاضا برای وارد کردن کالای خارجی ارزان قیمت و غیراستاندارد روبه‌رو می‌شویم. با فروش کالاهای بی‌کیفیت مذکور به قیمت گزاف در کشور نیز تورم

حیله و تقلب به منظور اشتغال‌زایی و کمک به اقتصاد کشور اقدام به ثبت شرکت‌های تولیدی صوری می‌کنند در حالی که تخصص لازم را هم در زمینه فعالیت شرکت ندارند. سپس با فامیل‌بازی و اسناد شرکت ثبت شده، تسهیلات کلان بانکی گرفته و وجوه دریافتی را در جای دیگری مانند قاچاق کالا و ارز، برج سازی و از این قبیل موارد خرج می‌کنند. گاه این وام‌ها در برخی زنان وابسته به مسؤولین رده بالای دولتی بدون حیله، تقلب، مجوز، ضامن و وثیقه اتفاق می‌افتد و آن‌ها موفق به دریافت تسهیلات کلان بانکی آن هم بدون بهره می‌شوند. این وابستگی فامیلی در دور ماندن از چشم قانون نیز کمک حال آن‌ها خواهد بود (Atai, 2021: 29-31).

نتیجه‌گیری

جرایم اقتصادی در دسته جرایم غیرخشن قرار می‌گیرند که همین امر باعث شده است که زنان بزه‌کار به سمت ارتکاب این جرایم سوق پیدا کنند. حقیقت این است که وضعیت خاص اقتصاد ایران و وجود شرایط تحریمی سخت، فضای مناسبی برای ارتکاب جرایم اقتصادی فراهم کرده است. اساساً شرایط تحریمی یکی از موجبات مهم در ایجاد فساد مالی و اقتصادی می‌باشد؛ زیرا شرایط مزبور گرایش به سوی نظام دلالی و واسطه‌ها را افزایش می‌دهد. به هر میزان که گرایش به سمت نظام مزبور گسترش پیدا کند، پدیده رانت و جرایمی مانند ارتشاء نیز افزایش قابل توجه خواهد داشت. اما در ارتباط با مجازات‌ها و واکنش‌های نظام حقوق کیفری ایران به جرایم اقتصادی زنان، باید دقت داشت که چنانچه جرایم اقتصادی به درجه‌ای از شدت برسند که در نظام اقتصادی ایجاد اختلال نمایند، امکان استدلال به سمت عنوان محاربه و واکنش شدید به جرایم مزبور وجود دارد؛ از طرف دیگر، در صورت فقدان شدت جرایم مزبور، هر کدام دارای عنوان مستقلی در باب تعزیرات هستند که قاضی می‌تواند با در نظر گرفتن شرایط مخففه، واکنش نسبتاً سبکی نسبت به بزه‌کاران نشان دهد. یکی از اساسی‌ترین گرایش‌هایی که امکان واکنش مختلف نسبت به بزه‌کاران (با شرایط متفاوت) را فراهم می‌کند سیاست جنایی افتراقی است. این سیاست جنایی که بر پایه تئوری انکسار و ایجاد تنوع در روابط تابعان حقوق طراحی شده است، در مبانی فقهی نظام حقوق کیفری

نشان‌دانشان، آن عواید را به طرق مختلف تبدیل به سرمایه به ظاهر مشروع و پاک می‌کند که این عمل پولشویی است. عملی که فامیل‌بازی در آن نقش پررنگی دارد. وارد شدن این نوع سودها به چرخه بانکی کشور، افزایش نقدینگی را در پی دارد. حجم پول در بانک‌ها زیاد شده و وام پرداختی به مشتریان زیاد می‌شود. این مسأله زمینه را برای سوءاستفاده کنندگان و مجرمین اقتصادی فراهم می‌کند که تسهیلات نجومی غیرقانونی و نامشروع گرفته و گاه با عدم پرداخت آن به ارزش‌های اقتصادی ضربه زنند. جرایم اقتصادی اکثراً افزایش نقدینگی را در پی دارند (Maginnis, 2020: 20-22).

مورد بعدی رشاء و ارتشاء است یعنی دادن یا قبول کردن وجه مال، سند پرداخت وجه یا تسلیم مال و یا انجام معامله با مبلغ غیر واقعی. کارمندی که در مقابل انجام یا عدم انجام کاری برای ارباب رجوع مالی را از وی قبول می‌کند یا ملکی را از او به بهایی بسیار کمتر از قیمت واقعی می‌خرد، مرتشی و طرف مقابل راشی محسوب می‌گردد. ماده ۳ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری، ارتکاب جرایم رشاء و ارتشاء را تنها در صورتی دانسته است که رشوه گیرنده از کارکنان دولت باشند (میرمحمدصادقی، ۱۳۸۹: ۳۶۹).

زنان در ادارات دولتی در معرض بزه رشوه هستند و برخی از آنان به دلایل مختلف ممکن است دچار آن شوند و رشوه دریافت کنند. همچنین در مواردی نیز ممکن است در جایگاه راشی به کارمند و مستخدم دولت رشوه دهند. به‌طورمثال به مأمور گمرک در قبال آزاد سازی کالا وجهی پرداخت کنند. در رشوه دادن به برخی مأمورین گمرکی از فامیل بازی نیز استفاده می‌شود که در این صورت قاچاق و رشوه دادن هم راحت‌تر انجام می‌شوند و هم از چشم قانون دورتر می‌مانند (Boroujerdi & Rahimkhani, 2018: 113).

آخرین موردی که می‌توان به آن اشاره کرد گرفتن تسهیلات غیرمجاز و نامشروع بانکی است. با سوء استفاده از افزایش نقدینگی و رکود تولید داخلی، زنان به‌وسیله اعمال نفوذ یا همان فامیل بازی، تسهیلات کلان بانکی را به طریق غیرقانونی و نامشروع دریافت می‌کنند. برای مثال زنان با

- آیت، علیرضا؛ پاکزاد، بتول؛ عالی‌پور، حسن و صابر، محمود (۱۳۸۹). «توجیه رسیدگی افتراقی برای جرایم اقتصادی: تهدید جرم یا خطر مرتکب». پژوهش حقوق کیفری، ۸(۲۸): ۲۶۷-۲۳۹.

- بستان، حسین (۱۳۹۳). «تحلیل بزهکاری و بزه‌دیدی زنان از دیدگاه جامعه‌شناسی اسلامی». دو فصلنامه علمی پژوهشی اسلام و علوم اجتماعی، ۶(۱۲): ۸۲-۶۳.

- پاک‌نیت، مصطفی (۱۳۹۶). افتراقی شدن دادرسی کیفری. چاپ اول، تهران: میزان.

- توسلی زاده، توران (۱۳۹۲). پیشگیری از جرایم اقتصادی. تهران: انتشارات جنگل.

- جربانی، حمید (۱۳۸۹). «بررسی آماری جرایم زنان ایران (با تأکید بر محکومیت به حبس)». مجله حقوقی دادگستری، ۷۲: ۹۱-۱۱۷.

- جوانمردی، محمد و بهره‌مند، حمید (۱۳۹۹). «مواجهه با جرایم بورسی به مثابه قسمی از جرایم اقتصادی». فصلنامه بورس اوراق بهادار، ۵۱: ۱۴۱-۱۶۱.

- دیرباز، مرضیه (۱۴۰۰). «سیاست جنایی در رمان میرا». آموزه‌های حقوق کیفری، ۲۱: ۱۰۵-۱۴۰.

- زینال‌زاده، ایرج (۱۳۹۵). مجموعه اطلاعات کاربردی قاچاق کالا و ارز (قاچاق گمرکی و غیرگمرکی). چاپ اول، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.

- غلامی، حسین (۱۳۹۳). «سیاست کیفری چهارده کشور جهان درباره عفو و تخفیف مجازات جرایم مواد مخدر، مطالعه تطبیقی». سلامت اجتماعی و اعتیاد، ۱(۱): ۷۱-۸۰.

- کبیری، سهیل و شفیعی خورشیدی، علی اصغر (۱۳۹۷). اخلاق در نظام اقتصادی کشور. تهران: مجد.

- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی. ترجمه منوچهر صبوری، جلد چهارم، تهران: نشر نی.

ایران نیز قابل هضم و پذیرش است. سیاست جنایی افتراقی در ارتباط با زنان، اطفال و به‌طور کلی اقشار آسیب‌پذیر و خاص مورد توجه قانون‌گذار ایرانی قرار گرفته است. این سیاست، با ایجاد انعطاف در طراحی عناوین مجرمانه و ایجاد زنجیره‌های ارتباطی میان عناوین مزبور، انعطاف‌پذیری در واکنش‌ها و مجازات‌ها را نیز ایجاد نموده است. همین امر اصلی‌ترین راهکار در مواجهه با جرایم اقتصادی زنان محسوب می‌شود؛ زیرا باتوجه به شرایط هر پرونده در صورت وجود زمینه‌های مناسب جهت حمایت از زنان بزهکار و امکان بازپروری و بازگرداندن آن‌ها به جامعه، مرجع قضایی می‌تواند فضای مناسبی جهت جبران و بازپروری بزهکاران مزبور ایجاد نماید.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله به‌صورت مشترک توسط نویسندگان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- ابراهیمی، شهرام و صادق نژادنائینی، مجید (۱۳۹۲). «تحلیل جرم‌شناختی جرایم اقتصادی». پژوهش حقوق کیفری، ۲(۵): ۱۴۷-۱۷۴.
- آبوت، پامالا و والاس، کلا (۱۳۸۲). جامعه‌شناسی زنان. ترجمه منیره نجم عراقی، تهران: نشر نی.

- Boroujerdi, M & Rahimkhani, K (2018). *Post-revolutionary Iran: A Political Handbook*. London: Syracuse University Press.
- Button, M; Hock, B & Shepherd, D (2022). *Economic Crime: From Conception to Response*. Hague: Routledge.
- Datchi, C & Julie, R (2017). *Gender, Psychology, and Justice: The Mental Health of Women and Girls in the Legal System*. New York: New York University Press.
- Dion, M; Weisstub, D & Richet, J (2016). *Financial Crimes: Psychological, Technological, and Ethical Issues*. Oxford: Oxford University Press.
- Fielding, N (2016). *The Economic Dimensions of Crime*. London: Palgrave Macmillan.
- Gruber, A (2020). *The Feminist War on Crime: The Unexpected Role of Women's Liberation in Mass Incarceration*. California: University of California Press.
- Gundy, A (2014). *Feminist Theory, Crime, and Social Justice*. Hague: Routledge.
- Ilias, Sh (2010). *Iran's Economic Conditions: U. S. Policy Issues*. Washington: DIANE Publishing.
- Maginnis, K (2020). *Money Laundering is common in Iran*. Washington: Greenhaven Publishing LLC.
- Morash, M (2017). *Feminist Theories of Crime*. Hague: Taylor & Francis.
- Noble, J (2021). *White-Collar and Financial Crimes: A Casebook of Fraudsters, Scam Artists*. California: University of California Press.
- OECD (2021). *Fighting Tax Crime – The Ten Global Principles*. Washington: OECD Publishing.
- Søreide, T (2016). *Corruption and Criminal Justice: Bridging Economic and Legal Perspectives*. London: Edward Elgar.
- Vakili, S (2011). *Women and Politics in the Islamic Republic of Iran: Action and Reaction*. London: A&C Black.
- معظمی، شهلا (۱۳۸۳). *علوم جنایی: بررسی جرم‌شناختی جرایم زنان*. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، انتشارات سمت.
- مهدوی پور، اعظم (۱۳۹۰). *سیاست کیفری/اقتراقی در قلمرو بزهکاری اقتصادی*. چاپ اول، تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- مؤمنی، هادی؛ روح‌الامینی، محمود و ساعد، محمدجعفر (۱۴۰۱). «سیاست جنایی ایران در جرایم اقتصادی». *مطالعات فقه اقتصادی*، ۴(۲): ۱۰۹-۱۲۷.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۸۰). «پاک‌نمایی یا تطهیر اموال کتیف ناشی از جرم». *دیدگاه‌های حقوق قضایی*، ۲۱: ۱۴۵-۱۷۰.
- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۸۹). *حقوق کیفری اقتصادی-جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی*. چاپ هجدهم، تهران: میزان.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۲). *از سیاست کیفری تا سیاست جنایی، دیباچه درآمدی به سیاست جنایی*. چاپ اول، تهران: نشر میزان.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۲). *جرم‌شناسی*. تقریر محمد کاظم تقدیر، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- نورزاد، مجتبی (۱۳۸۹). *جرایم اقتصادی در حقوق کیفری ایران*. تهران: انتشارات جنگل.
- وایت، راب و هینز، فیونا (۱۳۸۳). *جرم و جرم‌شناسی*. ترجمه علی سلیمی و همکاران، قم: مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه.

ب. منابع انگلیسی

- Atai, A (2021). *Reform of Banking Laws and Regulations in Iran*. Washington: International Banking and Securities Law Press.
- Betts, M (2017). *Investigation of Fraud and Economic Crime*. Oxford: Oxford University Press.

- Wilczak, A (2021). *Gender, Crime & Justice: Exploring the Dynamics*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Wormer, K & Bartollas, C (2021). *Women and the Criminal Justice System: Gender, Race, and Class*. Hague: Taylor & Francis.